

Pótlások Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN LEVŐ, BIBLIOGRÁ-
FIAILAG MÉG LE NEM ÍRT RÉGI MAGYAR NYOMTATVÁNYOK

(Negyedik közlemény)

FAZAKAS JÓZSEF

60—61.

[Komárom] [1703.]

Új [* KALENDARIOM, *| Mellyet Chrifthus Urunk fzületése után való
* 1704. *| Elztendöre írt [* NEUBART JANOS *| *Es Magyar Országgra, Erdélyre,
és egyéb Tar- | tományokra is alkalmáztatott.* [* LÖTSÉN, *| Myomt: [sic!] Bréver
Samuel özvegyénél.

16°, A⁸ — E⁸ = 40 sztl. lev. A címlapon Magyarország címerét ábrázoló fametszettel.

A *-gal jelzett részek vörös nyomásúak.

(Jelzete: RMK I. 1692a.)

[Komárom] [1704.]

Új [* KALENDARIOM, *| Mellyet Chrifthus Urunk fzületéte [sic!] után
való [* 1705. *| Elztendöre írt [* NEUBART JANOS *| *Es Magyar Országgra,
Erdélyre, és egyéb Tar- | tományokra is alkalmáztatott.* [* Lőtsén, *

16°, A⁸ — E⁸ = 40 sztl. lev. A címlapon Magyarország címerét ábrázoló fametszettel.

A *-gal jelzett részek vörös nyomásúak.

(Jelzete: RMK I. 1706a.)

Régi magyar naptáraink feldolgozása során az 1704. és az 1705. évre szóló lőcsei kalendáriumok között egymástól eltérő példányokat találtunk. A régebbi könyvtárosok vagy nem vették észre az eltéréseket, vagy legfeljebb nyomásvariánsoknak vélték ezeket a példányokat, s ezért nem is foglalkoztak velük behatóbban. Alaposabban szemügyre véve az egymástól eltérő példányokat, mindjárt szembetűnt néhány jellegzetes különbség, s mivel kiderült, hogy nemcsak a címlapjuk tér el egymástól, tüzetesen összevetettük őket. Hamarosan látszott, hogy itt mindkét évre szóló naptárnál egészen különböző kiadásokkal állunk szemben. Az 1704-re szóló kalendáriumoknál azt találtuk, hogy — bár azoknak nemcsak a szövege, hanem a szöveg elrendezése is majdnem mindenütt sorról sorra egyező, sőt nyomásukban is van hasonlóság — mégis eltérő nyomásúak, az 1705-re szóló naptárpéldányoknak pedig már a szövegük is más. Ezután összehasonlítottuk példányainkat más évekre kiadott lőcsei kalendáriumokkal, s megállapítottuk, hogy az egyik fajta változat nyomása mindkét évre szóló naptárnál egyezik a többi lőcsei naptáréval. Ezeknek a címlapján ugyanaz a magyar címer van, mint amelyet a lőcsei nyomda azelőtt és azután is használt. A másik változat címlapján is van egy magyar címer, s az igen hasonlít is a lőcsei naptárak címeréhez, de még-

sem azonos azzal. A második változathoz tartozó, két egymás utáni évre szóló naptár viszont egymással mutatott közös eredetet. A kérdést tovább vizsgálva, más nyomdahelyeken kiadott naptárakkal is megpróbáltuk összehasonlítani a két eltérő formájú címerrel ellátott példányt. Kutatásaink során megállapítottuk, hogy ezt a címert Töltési István használta 1705-től kezdve éveken át, Komáromban nyomtatott naptáraiban. Rejtélyes példányainkat a komáromi naptárakkal egybevetve azt találtuk, hogy betűtípusaik, a szöveg elrendezése és egész nyomdai kiállításuk megegyezik azokéval. Az 1706-ra szóló komáromi naptárban még az 1705-re szóló ál-lőcsei kiadás sajtóhibáit is felfedeztük.

Töltésre terelődve a figyelem, elővettük Gárdonyi Albertnek „A XVIII. század legkeresettebb könyve” c. tanulmányát (Magy. Könyvszle, 1941. 232. l.), amely részletesen kitér Töltési naptár-kiadói tevékenységére. Gárdonyi megállapításai megerősítettek abban, hogy a kérdéses naptárak valóban Töltési nyomtatványai. Gárdonyi megemlíti először is, hogy Töltési már Debrecenben is szerkesztett kalendáriumot lőcsei mintára. A debreceni naptárakat megvizsgálva megállapítottuk, hogy az 1684-re szóló kalendárium valóban a lőcseinek az utánzata, bár nem olyan értelemben, mint az itt leírt két naptár, hiszen arra rá van nyomtatva, hogy Debrecenben készült, Töltési nyomdájában. Az 1685-re szóló debreceni naptár szintén hasonlít a lőcseihez, bár ennek a szövege már, főleg az asztrológiai részben, nem követi a lőcseit. Amint Gárdonyi írja, Töltési „1686 után elköltözött Debrecenből és Komáromban telepedett le, ahol I. József királytól 15 esztendőre szóló kizárólagos szabadalmat kapott lőcsei mintára szerkesztett (ad imitationem) kalendáriumok kiadására”. Ennek a privilégiumnak a „summáját” meg is találtuk Töltésinek az 1709., 1710. és 1711. évekre szóló naptáraiban. E szerint a szabadalmat 1705. november 5-én adta ki a király Töltésinek. Arról is tud Gárdonyi, hogy Töltési „a szabadalomlevél elnyerésekor már két esztendő óta adott ki kalendáriumokat szabadalom nélkül, s a szabadalom megadásakor indokolásul az szolgál, hogy a benső zavarok miatt a lőcsei kalendáriumok nem juthatnak el a Duna-melléki országrészekbe (ad partes cis et transdanubianas penetrare nequeundo), már pedig ezek a kalendáriumok nagy hasznára vannak a közönségnek.” Töltésinek lőcsei mintára kiadott kalendáriumairól tehát tudott a szakirodalom, de ezeket eddig még senki sem ismerte, és azt még kevésbé tudták, hogy hamis lőcsei impresszummal jelentek meg.

Érdekes megemlítenünk, hogy Thaly Kálmán 1865 körül 25 db régi magyar naptárra bukkant egy Komárom-megyei község közbirtokosságának levelesládájában. Erről írott cikkében (Magy. Könyvszle. 1879. 255. l.) csak azokat említi meg, amelyek addig ismeretleneknek mutatkoztak. A most bemutatásra került két ál-lőcsei naptárból egy-egy példányunkon ott látjuk Thaly könyvtárának bélyegzőjét, amiből joggal következtethetünk arra, hogy ezek a példányaink szintén az említett levelesládából valók. Ha így van, ezekről azért nem emlékezett meg Thaly, mert példányait lőcseieknek könyvelte el, már pedig az 1705-re szóló lőcsei naptárt már Szabó Károly is ismerte, az 1704-re szólónak a leírását pedig 1879-ben közölte a Magyar Könyvszemle (1879. 31. l.).

Az 1705-re készült utánzatról még meg kell említenünk, hogy itt Töltési már nem az 1705. évre kiadott lőcsei kalendáriumot utánozta, hanem naptárát a megelőző évi saját utánzatának a mintájára készítette. Így ez az 1705-re szóló valódi lőcsei kalendáriumtól lényegesen eltér, ami különösen akkor szembetűnő, ha az asztrológiai részt hasonlítjuk össze a két naptárban, amely az utánzatban egészen más szövegű.

A két ál-lőcsei naptárt ezek után nyugodtan beiktathatjuk Töltési István naptárainak a sorába és — bár Töltési komáromi tevékenységéről csak 1705-től kezdve van tudomásunk — nincs okunk kételkedni abban, hogy ezeket a naptárakat éppúgy Komáromban nyomtatta, mint saját nevében kiadott későbbi naptárait.

62.

Debrecen 1705.

A'SZENT | DAVID | KIRÁLYNAK | és | PROFETANAK | SZAZ ÖTVEN |
SOLTARI | A' FRANCIAI Nóták- | nak és verfeknek mód- | gyokra MAGYAR.
Ver- | fekre fordítottak és | rendeltettek, | SZENTZI MOLNAR | ALBERT
által. | *Melleyek most e' szép kiseded for- | mában ki-nyomtattak.* | DEBRECZEN BEN, |
VINTZE GYÖRGY által. | 1705. *Efstend.*

24°, A¹²—P¹² = [8], 343, [9] 1.

A nyomdász az olvasóhoz intézett előszavában megemlékezik az 1699. évi debreceni kiadásról, amelynek a kottáit Misztótfalusi Kis Miklós metszette (vö. Benda Kálmán—Irinyi Károly: A négyszáz éves debreceni nyomda. Bp. 1961. 30.l. és 51. képmelléklet). Ebben a kiadásban azonban már nincsenek hangjegyek, mert — amint írja a nyomdász — „az időknek mofto-
tohasága miatt, eddig olyan apró Kottákat nem szerezhetünk”. A régi kották ugyanis nem voltak alkalmasak ehhez a jóval kisebb méretű, immár nem 12°, hanem 24° alakú kiadás-
hoz, a nagy kolozsvári mester pedig ekkor már nem élt, hogy újabb hangjegyeket készítsen a debrecenieknek. Egyébként megemlítjük, hogy az 1703. évi kiadáshoz ugyanazokat a Misztótfalusi által metszett hangjegysorokat használta fel a nyomda, mint az 1699. évihez. (Az 1703. évi kiadás leírását ld. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1959. 187. 1.)

(Jelzete: RMK I. 1701a.)

63.

Bártfa 1639.

*Frölich Dávid. CALENDARIVM | PERPETVVM. | SUPPLENS VICIEM
COMPUTI EC- | CLESIASTICI ATQVE | Oeconomici. | EX QVO NON TAN-
TUM DIES | cujusque Menfis, ratio vetus notandi Tem- | pora per Cifio Janum,
Item per Kalendas, No- | nas, Idus, nec non per Christi & Sanctorum Festa; |
verum etiam locus, Solis, Ortus & Occafus ejufdem | in fingulos dies, quantitas
Dierum ac Noctium, & | alia confimilia, tam feitu digna, quam in | vita quotidiana
neceffaria, abfque | laboriofa fupputatione, defumi | poffunt. | AD INCLUTI
REGNI HUNGA- | riae meditullium modernum | directum. | Huic acceffit Pro-
gnofticon breve perpetuum. | Auctore | DAVIDE FRÖLICHIO, | Aftronomo
Caefareopolitano, | apud Gepidas Carpa- | thicos. | BARTPHAE, Typis JACOBI
KLÖSSII. | Anno Ch. 1639.*

4°, A⁴—D⁴ E²= 18 sztl. lev.

A munka Püski János esanádi püspöknek van ajánlva.

(Jelzete: RMK II. 535a.)

64.

Nagyszében [1650.]

Allmanach | Auff das* 1651.* Jahr | nach Christi Geburt. | Gestellet mit fon-
derem fleiß | durch | *DAVIDEM FRÖLICHUM* | weiland Aftronomum im
Käysermarcft. | In diefem Jahr werden wir weder | Sonnen noch Monden Finfter-
nis ober vn- | fern horizont fehen. | *Zur Hermanftadt,* | Gedruckt durch MAR-
CUM Piftorium.

16°, A⁸ B⁸ C⁴ *8 *8 D⁴ = 40 sztl. lev. Példányunkból az A₂ és az A₇ lev. hiányzik.

A *-gal jelzett részek vörös nyomásúak.

(Jelzete: RMK II. 737a.)

Nagyszeben [1662 táján],

Ein schön andächtiges | Gebeth, | Wider den | Türcken, | vnd seinen Anhang, |
 Wie auch | Wider die schädliche vnd gräßli- | render Seuche der | Pestilentz, | Ach
 HERR die Heyden frevenlich, etc. | Kan auch gefungen werden, Im Thon: | Ach
 GOTT von Himmel sieh darein, etc. | Oder: Wo GOTT der HERR nicht bey uns helt. |
 Ein ander schön Geistlich | Lied, | Wenn wird dann unser Auffbruch | seyn, daß
 wir solln kommu in &c. | In seiner eigenen Melodey. | Herrman-Stadt in Sieben-
 bürgen, | — [A lap alja le van vágva s így az impresszum szövege csonka.]

8°, 4 sztl. lev.

Ez a nyomtatvány két példányban került könyvtárunkba a Todoroszku-hagyatékból (ld. Akantisz Viktor: Dr. Todoroszku Gyula és neje Horváth Aranka Régi Magyar Könyvtára. Bp. 1922. 49. l.). Todoroszknak a nyomtatványokat őrző borítékra tett feljegyzése szerint ezeket a példányokat valamilyen táblából, bizonyára könyvtáblából áztatták ki, ahol azok össze voltak ragasztva egy magyar és egy német nyelvű, 1662-re szóló kalendárium és egy 1661-ből való erdélyi törvénycikk-kiadvány leveleivel. Így nyomtatványunk megjelenési idejét 1662 tájára tehetjük, amint Komáromi Csipkés György Pestis pestise c., Debrecenben, 1664-ben megjelent prédikációs-kötetének előjáró-beszédében olvashatjuk, 1661-ben és 1662-ben is volt pestisjárvány. Ennek, a bizonyára nagyobb területre is kiterjedő járványnak a hírére adhatták ki ezt az imádságot Nagyszebenben, amely a következő években is aktuális lehetett, hiszen a XVII. század folyamán majdnem minden évben fellépett a pestis vagy valamely más járvány az ország egyes vidékein (vö. Párkányi Dezső: Magyar orvosok és orvostudomány a 17. században. Székesfehérvár 1913. 156. l.).

(Jelzete: RMK II. 2049b.)

[Lőcse 1672.]

Bayer János. ΣΥΜΠΛΘΕΙΑ Filialis, | Maximè Reverendo in CHRISTO
 Patri, ac speciatim | Domino Socero suo, summopere amando ac venerando, | conte-
 flata per | M. IOHANEM BAYERUM Pastorem | & Inspectorem Warallienfem.

4°, 2 sztl. lev.

Bayer János, szepesváraljai evangélikus pap gyászversezete apósához, Pomarius Sámuelhez, az eperjesi evangélikus kollégium igazgatójához, Pomarius kisfiának, Jeremiásnak halálára. A nyomtatvány betűtípusaiból megállapítható, hogy az a lőcsei Brewer-nyomdában készült (vö. RMK II. 1303, 1308, 1309, 1310). Amint egy másik, ugyannerre az alkalomra kiadott nyomtatványból kitűnik, a kis Pomarius Jeremiás 1672 augusztusában halt meg (ld. RMK II. 1309.). Így nyomtatványunk megjelenési éve kétségtelenül 1672. A lőcsei nyomda tulajdonosa ekkor Brewer Sámuel volt.

(Jelzete: RMK II. 1296/b.)

[Lőcse 1672.]

Q. D. B. V. | Salutatio | Quâ | Hospes Exoptatiffimus | VIR | PRAECEL-
 LENS, | AMPLISSIMUS & PRAECLARISSIMUS | D. M. JOHANNES |
 SCHWARTZ | Witt. Saxo. | S. S. THEOLOGIAE CANDIDA- | TUS,

MERITISSIMUS HACTENUS REGIAE | Lib.q; Bartfae Rector, fidiffimus, jam
verò Reg. | LIBeraeq; Civitatis LEUTSCHOVIENSIS defi- | gnatus, atq;
legitimo eorum quorum interest | Iuffragio, vocatus, Gymnafii Moderator, | in
introductione ea, quâ decet obfer- | vantia exceptus fuit | Anno: | DeVs eX
aLtIs, efto nobIsCVM! | *Ipfis Idibus Julij* | A | Praeceptoribus Gymnafii & |
quibufdam Difcipulis.

4°, 4 sztl. lev.

A löcsei gimnázium tanárainak és tanulóinak üdvözlőverseit tartalmazó nyomtatvány megjelenési helyét a legtermészetesebb dolog Löcsén keresni. A különféle betűtípusok és az egész nyomdai kiállítás ezt teljes mértékben igazolják, s így megállapíthatjuk, hogy az üdvözlőirat Brewer Sámuel löcsei nyomdájának a terméke. (vö. RMK II. 1276, 1279, 1302.). Megjelenésének éve a címlapon levő kronogramm szerint 1672.

(Jelzete: RMK II. 1308a.)

68.

[Nagyszombat, 1688 táján.]

Kecskeméty Gellért. FRATER GERARDUS KECSKEMETY, | ORDINIS
MINORUM S. P. N. FRANCISCI RE[F]ORMATORUM, | ALMAE PROVIN-
CIAE HUNGARIAE SANCTISSIMI SALVATORIS | MINISTER PROVIN-
CIALIS, ET SERVUS, &c. | Dilect(ifsimo) Religionis noftrae Amic(o) Patrono
& Benefactori (munificentifsimo,) | (Generoso Dño Stephano Barlok, Inclyti
Comitatús Zempliniensis Iurato Notario &c.) | *BENEDICTIONIS ET PACIS
INCREMENTVM.* | [M]*Agnifica univerfi Seraphici Inffituti, in funibus, &
cilicio haereditas. . . Dans in Conventu (nostro Cafso. S. Antonij Paduani) Die
Men- | fis (22. Martij) Anno falutis (1689.) | [Százaz pecsét.] [Jobboldalt, alul,
tintával beírva:] (Idem qui supra) | (mppria)

Függőleges állású egyleveles nyomtatvány. Példányunk nagysága 48,5×36 cm, a nyomtatás tükörmérete 44,3×30 cm. A díszes kereten belül a lap felső harmadát 13,7×21,8 cm nagyságú rézmetszet díszíti, amely Krisztus előtt hódoló híveket ábrázol. A kép alatt a következő bibliai idézet olvasható: *Funes ceciderunt mihi in praeclaris, etenim haereditas mea praeclara est mihi.* pf: 15. A metszet Pataky Dénes megállapítása szerint ismeretlen metsző munkája (A magyar rézmetszés története. Bp. 1951. 25. l.). A nyomtatott szöveg 31 sort tesz ki. A példányunkba tintával beírt szövegrészeket kerek zárójelben közöltük.

A ferences rend harmadrendjébe való felvételt deklaráló okmányok számára készült úrlapot Kecskeméty Gellért, a ferences rend magyarországi salvatoriánus provinciájának tartományfőnöke készítette. A nyomda megjelölése nélkül kiadott nyomtatvány — amint betűtípusai és díszes iniciáléja alapján megállapítható — a nagyszombati egyetemi nyomdának a terméke és kiállítása évből következtetve 1688 táján jelent meg (vö. RMK II. 2452, 1807, 1510. és 1976).

Példányunk egy, a maga korában nevezetes ember számára van kiállítva. Barlok, vagy másként Barlogh Istvánt 1685-ben választották meg Zemplén vármegye jegyzőjéül, 1696-ban tagja volt az I. József király mennyegzőjére küldött üdvözlő követségnek, és részt vett az 1715. évi országgyűlésen is, ahol többféle választmányban is működött (ld. Nagy Iván: Magyarország családai. I. köt. 201. l.).

* (7 sor magasságú iniciále.)

(Jelzete: RMK II. 1649/a.)

[Debrecen] [1693.]

(S⁴)*Iquidem per varios Comitatus Sacratissimae Caesareae Regiaeque
Majestatis | Militia, ac Privatae Personae ratione vecturae, aliarumque rerum
plurimos perpetraverint excel- | fus, . . . Datum Varadini, | die [tintával béirva: 18.]
Septembris. Anno Domini 1693. | *Sacratiffimae Caesar. Regiaeq; Majestatis* |
Constitutus Bellicus Commissarius.

Vízszintes állású egyleveles nyomtatvány: 26 sor. Tükörmérete: 20,5×28,8 cm.,
példányunk nagysága: 30×37 cm.

Nyílt levél a katonaság garázdálkodásainak, különösképpen pedig a hadiszállítások
körüli elkövetett súlyos visszaéléseknek a megszüntetése tárgyában. Példányunk a cs. és
kir. hadbiztos aláírásával („Jacobus Wenzl de Sternbach mp.”) és nemesi címerét ábrázoló
vörös viaszpecsétjével van ellátva.

Nyomtatványunkon a megjelenés adatai nincsenek feltüntetve, csupán a kiadás éve iránt
nem lehet kétségünk, amely nyilván azonos a rendelet kibocsátásának az évével. A megjele-
nés helye azonban nem egyezik a rendelet kibocsátásának a helyével, vagyis nem Nagyvárad,
mint ahogy ezt a Todorozsku-könyvtár katalógusában olvassuk, ahol példányunk meg van
említve (Akantisz Viktor i. m. 45. l.). Nagyváradon ekkor ugyanis már rég nincsen nyomda.
Miután a török 1660-ban elfoglalta a várost, Szenczi Kertész Ábrahám Kolozsvárra, majd onnan
Nagyszebenbe vitette nyomdáját, s ezután több mint nyolcvan évnek kellett eltelnie, míg ismét
megindult a városban a könyvnyomtatás. Az 1692-ben Nagyváradot visszafoglaló hadsereg
parancsnoksága így másutt volt kénytelen kinyomtatni a rendeletet. Választása a legközelebb
eső debreceni nyomdára esett, amely akkor Kassai Pál vezetése alatt állott. Megállá-
pítottuk ugyanis, hogy a nyomtatványunkon levő S-iniciále a debreceni nyomda készletéből,
mégpedig a Hoffhalter Rudolf által beszerzett sorozatból való (ld. ugyanezt az RMK I. 486. sz.
mű A₁₀ lapján; vö. Soltész Zoltánné: A magyarországi könyvdíszítés a XVI. században. Bp.
1961. 93. l., 142. l., 3. sz. iniciálesorozat és XLIV. tábla 2—5. kép), a három betűtípus
pedig (két antikva-típus és egy kurzíva) megtalálható a korabeli debreceni kiadványokban
(vö. RMK II. 1658., 1729., 1824.).

* Négy sor magasságú iniciále.

(Jelzete: RMK II. 1764a.)

Nagyszombat [1694.]

* CALENDARIUM | TYRNAVIENSE, *| AD | ANNUM CRISTI [!],
* M. DC. XCV. | Tertium poft Biffextilem, *| AD | * MERIDIANUM TYRNA-
VIENSEM, *| Ad Elevationem Poli 48. Graduum. | * IN USUM HUNGARIAE, *|
ET | * VICINARUM PROVINCIA- | RUM SUPPUTATUM. *| Ex Calculis |
PERITISSIMI ET CELEBERRIMI | ASTRONOMI | * ANDREAE ARGOLI, *|
Operá & Studio | Aftrophili cujusdam, è Societate * JESU, * in Archi- | Epifco-
pali Univerfitate Tyrnavienfi in Hungaria. | *Cum Privilegio Caesareo.* | TYRNA-
VIAE, Typis Academicis.

4°, [1], A⁴—C⁴ D² E⁴—L⁴ = 43 sztl. lev.

A szerző I. Lipót császárnak, Eleonóra császárnénak és fiuknak, I. Józsefnek ajánlja
munkóját.

Megjegyzendő, hogy Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára II. kötetében az 1803. tétel
első pillantásra azt a benyomást kelti, mintha az 1695. évre szóló nagyszombati kalendárium
leírását adná, a leírásból azonban látszik, hogy az az 1694-re készült naptárról szól és csupán
tévedésből soroltatott be az 1695. évhez. Ezt az is mutatja, hogy az 1803. tétel alatt említett

két példány valóban 1694-es kalendárium. A Prognosis nélküli régi múzeumi példány ma is megvan gyűjteményünkben (RMK II. 1781a/2. péld. jelzet alatt) s a pannonthalmi példány, amely csak a Prognostis tartalmazza, Récsey katalógusa szerint is 1694-re szól (Ósnyomtatványok és régi magyar könyvek a pannonthalmi könyvtárban. Bp. 1904. 2. rész, 79. lap, 142. tétel).

Példányunk Todoreszku Gyula hagyatékával került könyvtárunkba s annak katalógusában meg is van említve (Akantisz Viktor: i m. 45. l.).

A *-gal jelzett részek vörös nyomásúak.

(Jelzete: RMK II. 1803a.)

71.

Brassó [1695—1702 között].

Ziegler Márton. Den hellstralenden | Philippi Jacobi Tag | wollte | an | Des Hochgebohrnen Graffen und | HERRN | Herrn PHILIP LUDWIGS, | Graffen zu Leiningen Westenburg, Herrn zu Schaumburg und Forbach, | des H. Röm. Reichs *semper*-freyen &c. | Dero Röm. Käyferl. Maj. General feld Wacht-Meisters | und Commendantens auff denen Wallach- und Moldauischen | *Confinien*; | Wie auch Seiner Chur-fürstl. Durchl. zu Pfaltz hochbestalleten | geheimbden Raths, General Lieutenants über Dero Cavallerie, und Gouverneurs Dero Haupt- und Residentz-Stadt | HEIDEBERG &c. &c. | Seines gnädigen Herrn &c, | glücklich angetretenem | höchst erfreulichem | Nahmens-feste, | mit folgenden *Helicon*ischen Mayen | glückwünschend besteckten | Sr. Hoch-Gräfl. Excellence | unterthäniger | MARTINUS ZIEGLER, | | des Kronst. *Gymn. Rector.* — [A nyomtatvány végén:] KRONSTADT, In Lucas Seulers *M. D.* Druckerey. druckts Nicolaus Müller.

Függőleges állású egyleveles nyomtatvány. Példányunk nagysága 40×31 cm, a tükörméret 28,8×21,6 cm. A címszöveg után egy szonett következik, amellyel együtt az egész nyomtatvány 42 sorra terjed.

Az üdvözlőirat szerzője, Martin Ziegler, 1694. okt. 21-től 1705. jan. 31-ig volt a brassói gimnázium rektora (ld. Seivert, Johann: Nachrichten von siebenbürgischen Gelehrten... Pressburg 1785. 515. lap), a nyomdász, Müller Miklós pedig 1657-től valószínűleg 1702-ig működött, amikor meg is halt (ld. Gross, Julius: Kronstädter Drucke. Kronstadt 1886. 123. lap, 1218.). Így nyomtatványunk megjelenési ideje 1694 és 1702 közé esnék, de mivel az Fülöp és Jakab napjára készült, amely május 1-én van, az 1694. évet Ziegler októberi hivatalba lépése miatt már nem vehetjük számításba, s így megállapíthatjuk, hogy az üdvözlőirat 1695 és 1702 között jelent meg. (Az üdvözlőt személy életéről ld. Wurzbach, C.: Biographisches Lexikon, 14. Teil, 329. l.)

(Jelzete: RMK II. 2031a.)

72.

Nagyszombat 1697.

Ferdinánd III., magyar király. [V]*ECTIGAL | REGIUM | REFORMATUM. | [Fametszet: kétfejű sas koronával, karddal és jogarral, előtte különböző hangszereken játszó puttók.] TYRNAVIAE, | Typis Academicis per Joannem Andream | Hörmann Anno. 1697.

2°, A⁶—F⁶ G⁴ H¹ = 41 sztl. lev.

* Diszes iniciále.

(Jelzete: RMK II. 1907a.)

Kolozsvár 1698.

[*Csete István.*] [S]*IGISMUNDUS VIZKELETI, | Ecclesiae Romano-Catholicae Archi-Diaconus, nec-non Ab- | batiae B. VIRGINIS MARIAE de Colos-Monoftra Adminiftrator. | *Lecturis Salutem in Domino!* | DELabente in ruinam saeculo Claudiopolitana Academi- | arum Illuftriflima, immortalibus | Sereniffimi Regis Poloniae STEPHANI, & Celliffimi Principis Tranfylvaniae CHRISTOPHORI BATHOREORUM | beneficiis, centum abhinc annos erecta; . . . fuo è fe- | pulchrali cinere, gloriofior in novam Philofophica | Pallas animata vitâ, Omnes & fingulos . . . invitat. . . *Datum ex Parochia Nostra Claudiopolitana. Die 1. Mensis Novembris, Annô 1698.* | CLAUDIOPOLI, Ex Officina NICOLAI KIS de M. TÓTFALU. Annô 1698.

Egyleveles nyomtatvány. 18 sor. A példány nagysága 20×31 cm, tükörmérete 17,9×29,2 cm.

Meghívó a Báthoryak által alapított kolozsvári jezsuita akadémia 1698. november 17-ére kitűzött újra megnyitására. A meghívó kibocsátója Csete István jezsuita, aki Vízkeleti Zsigmond álnéven működött Erdélyben. Nyomtatványunkat Szinnyi is (Magyar írók élete és munkái, II. köt. 342. has.) és Sommervogel is (Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, II. köt. 1719. has.) megemlíti.

* Két sor magasságú, díszes iniciále.

(Jelzete: RMK II. 1923a.)

Nagyszombat 1698.

Alvarez, Emmanuel. EMMANU- | ELIS | ALVARI, | E | SOCIETATE | JESU, | INSTITUTIONUM | GRAMMATICARUM. | *LIBER TERTIUS.* | *DE* SYLLABARUM | DIMENSIONE, &c. | TYRNAVIAE | *Typis Academicis per Joannem Andream | Hörmann. Anno 1698.*

8°, A⁸—F⁸ = [1], 92, [3] 1. (az utolsó levél üres).

Példányunk Todoroszku Gyula hagyatékából való és röviden meg is van említve a hagyaték katalógusában (i. m. 47. lap). Az 1. és a 2. résszel egybekötve maradt fenn, amelyeknek a bibliográfiai leírását ld. a Magyar Könyvszemle 1930. évi folyamának 143. és 142. lapján.

(Jelzete: RMK II. 1929a. Koll. 3. ad RMK II. 1963a.)

Nagyszombat 1699.

Istvánffy János. Heylsame Andacht, | Der Løblichen | Bruderschaft | Der Hülff- | leistung vor die Armen | Seelen in dem Fegfeuer: | In der Prividzer Pfarr-Kirchen bey dem Heiligen Bartholomaeo Apo- | stel und Martyrer. Im Jahr Christi 1698. | auffgerichtet. | Mit Verwilligung der Obern. | [Krisztus feltámadását ábrázoló fametszet.] | Gedruckt zu Tyrnau in der Academifchen Buch-Dru- | ckerey, durch Johann Andre Hörmann, 1699.

8°, 20 sztl. lev.

(Jelzete: RMK II. 1971a.)

Nagyszombat 1700.

Fidicinis Mihály. ΘΕÁΝΤΡΟΠΟΙΓΡΑΦΙΑ[!], | *SEU*, | ADMIRANDAE
NATIVITATIS | DOMINI NOSTRI | JESU CHRISTI, | DEI ET MARIAE |
FILIJ, | METRICA ADUMBRATIO. | *DEDICATA* | *Submissiffimá mente* |
VENERABILI | CAPITULO | STRIGONIENSI. | à MICHAELE FIDICINIS
R. L. Regó; C. Vet. | ANNO τὸν ἐνζάρκον [!] | M. D. CC. Die 11. Februarij |
TYRNAVIAE, Typis Academicis, per | *Joannem Andream Hörmann.*

4°, A⁴ B² = 6 sztl. lev.

(Jelzete: RMK II. 2012a.)

Kolozsvár 1701.

Donatus, Aelius. AELII | DONATI | Viri Clariffimi | DE OCTO PARTIBUS |
ORATIONIS Methodus, Quaesti- | unculis puerilibus undique colle- | ctis illu-
strata, | *Per* | LEONHARDUM CULMANNUM | Creylshejmenfem. | *Et nunc*
plurimis Quaestionibus inter- | fertis, ac quarundam Vocum in Ungaricum | *Idioma*
versione aucta; & à plurimis | mendis repurgata. | CLAUDIOPOLI, | Annó 1701.

8°, A⁸—F⁸ = 48 sztl. lev.

Példányunk Todoreszku Gyula könyvtárából való s annak katalógusában meg is van említve (ld. i. m. 49. l.).

(Jelzete: RMK II. 2062a.)

[Lőcse 1701.]

(W^{5*}) *N. Richter und Rath* der Königlichen Freyen Stadt Leutschau: | fügen
hiermit Männiglichen, sonderlich aber denen Handwerck=Leuten derer Ehrbaren Zunfft
und Zechen bey dieser | Stadt zu wissen: Demnach die Löbliche Bruderschafft der
Kauff= und Handels=Leuthe allhier, nebst ihren Kayserlich allergnäd= | digst confirmirten
Privilegio und Articulu, auch ein Kayserlich Protectional erhalten, und dasselbe uns-
gebührender massen überrei= | chet zu publiciren, instendig bittende, Sie dabey zu schützen
und zu manuteniren. . . [Következik a rendelet tárgyának részletezése, majd a ren-
delet négy pontja.] Geben *LEUTSCHAU* den 12. Monathstag Octobris. Anno
1701. | [Középen, a pecsét helyét jelölő, egy kör közepébe nyomtatott két betű:]
L. S. [Locus sigilli.] *N. Richter und Rath* | oberwehnter Stadt | *LEUT-*
SCHAU.

Vízszintes állású egyleveles nyomtatvány: 37 sor. A példány nagysága: 35,5 × 46,7 cm.,
tükörméret: 24,6 × 33,3 cm.

Lőcse városának rendelete a kereskedő céh érdekeinek védelme tárgyában. A rendelet nyomda megjelölése nélkül jelent meg. A nyomtatás helye kétségtelenül Lőcse, amit a különböző betűtípusoknak és az iniciálénak a korabeli lőcsei nyomtatványok típusaival való egybevetése teljes mértékben igazol (vö. RMK II. 2249, 2161, 2168.). A lőcsei nyomda tulajdonosa 1701-ben Brewer Sámuel özvegye volt.

Példányunk Todoroszku Gyula hagyatékából származik s annak katalógusában meg is van említve (Akantisz Viktor: i. m. 49. l.).

* Öt sor magasságú iniciále.
(Jelzete: RMK II. 2074a.)

79.

Nagyszombat 1703.

Soarez, Cipriano. CYPRIANI | SOARIJ SOCIETATIS | JESU, DE ARTE | RHETORICA | LIBRI TRES, | Ex ARISTOTELE, CICERONE, | & QUINTILIANO | Praecipuè deprompti. | QUIBUS ACCESSERE | LUDOVICI CARBONIS | TABULAE; SEU TOTIUS ARTIS | RHETORICAE ABSOLUTISSIMUM | COMPENDIUM, CUM GEMINO | Indice. | *Cum gratia & Privilegio Sacrae Caef. Majestatis | Et facultate Superiorum.* | [A jezsuita rend monogrammja (IHS), NOMEN DOMINI LAVDABILE körirattal.] TYRNAVIAE, Typis Academicis, per Joan- | nem Andream Hörmann, 1703.

8°, 208, [20] l.

Ennek a XVI. századi retorikai tankönyvnek mintegy húsz magyarországi kiadásáról tudunk. Először 1670-ben adták ki, Nagyszombatban (RMK II. 1245.), utoljára pedig 1798-ban, Budán. A fent leírt kiadás eddig nem volt ismeretes. (A világszerte megjelent különböző kiadásokról ld. Sommervogel, Carlos: Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Bruxelles — Paris 1890—1909. VII. köt., 1331—1337. hasáb.)

(Jelzete: RMK II. 2183a.)

80.

Nagyszombat 1708.

Dobronai Ferenc. PRINCIPIA | DIALECTICA | Difputationibus Philo-
phicis re- | ctè faciendis opportuna. | Quae Sub Aufpicijs | *Adm. Rev. Domini Domini:* | MARTINI | JURIKOVICS | Ecclesiae Lopafovienfis Plebani | Zelan-
tiffimi &c. Domini Patroni | sui gratiosiffimi. | In Alma Archi Ep. Univ. Tyrna-
viēfi. | *Publicè* | Difputaturus thesibus ex univerfa | Philosophia pofitis adjunxit |
R. D. FRANCISCUS | DOBRONAI. | Nob. Ung. Detvenfis Sem. B. M. V. |
Szelep. Alum. AA. LL. & Phil. Baccal. | nec non pro fupr. ejus laurea candidatus. |
Praefide | R. P. WOLFF. BOSSÁNI. | è Soc. JESU, AA. LL. & Phil. Doct. |
ejusdemq; Professore Ordinario, nec non | Facult. Philosophicae p. t. Seniore. |
Tyrnaviae Typis Academicis, 1708.

12°, [8], 148, [4] l.

Két példányunk van belőle, amelyek közül az egyiket Todoroszku Gyula hagyatékából kaptuk. Ez Akantisz Viktor idézett katalógusának 53. lapján meg is van említve.

(Jelzete: RMK II. 2339a.)

(*Scharffenbach György.*) SISTE LECTOR! | Aurum fume pro lepia, adamantem pro calamo, | aeternatura pro coloffis marmora, | *hujus fi diei* pro dignitate memoriam transcribere moliris | aeternitati! | FELICES inquam NONAS | *quibus* | HERRMANOPOLIN fuam | *bellô* hactenus vexatam, | *peste* attritam, | & mille calamitatum myriadibus vel ad incitas redactam, | aspirante Favoniô secundiori | *Laetitia* moventem lacertos; | cùm | NOBILISSIMUS, SPECTABILIS, GENE- | ROSUS, AMPLISSIMUS, ac DOCTISSIMUS DOMINUS, | DN. ANDREAS | $\Theta\epsilon\upsilon\tau\varsigma\epsilon\chi$, | *quem* | industria rara *Medicinae Doctorem* reddiderat feliciffimum, | virtus & pietas *Consulem Provinciale* meritiffimum, | universum virtutum choragium *Columen Patriae* desideratiffimum; | *Auspiciis Majestatis Caesareo-Regiae* | eâ ipsâ tempestate, quâ | *Iosephô CeDente, fratreM noVa Vota Coronant*, | tertio Nonarum Septembris, | *Judicis* officiô dignus antequam potitus | Non *Fortuna* sed *Meritis*, | confirmaretur. | *Sacrae Caesareo-Regiae Majestatis Confiliarius Transilvanicus*, | *Nationis Saxonicae Comes*, | *Cibinienfiumque JUDEX REGIUS eminentiffimus*; | TRANSILVANUS vidit SAXO. | CIBINII. | *Excudebat*, MICHAEL HELTZDÖRFFER, Annô 1711.

2°, 2 sztl. lev.

A nyomtatvány egy latin és utána egy német nyelvű üdvözlőverset tartalmaz. A második vers végén találjuk a szerző nevét „GEORGIUS de SCHARFFENBACH” alakban.

(Jelzete: RMK II. 2434a.)

[*Spinola, Christophorus de Rojas y*]: ILLVSTRISSIMI, | SPECTABILES, MAGNIFICI, | GENEROSI, PRUDENTES | Ac | CIRCUMSPECTI | DOMINI DD. | REGNI HUNGARIAE, | AUGUSTANAE & HELVETICAE | CONFESSI-ONIS | STATUS | ET | ORDINES | [Q]* Uod inter tantos Praelatos, omnium minimus DD. | VV. hifce accedat... — [A nyomtatvány végén:] Illuft: rum Spect: rum ... DD. um VV: rum | Sopronij [tintával beírva: 8-üöl Novembris [tintával kijavítva Decembris-re]] 1681. | *Ad quaevis obsequia* | Paratiffimus. | [Tintával aláírva: Christophorus Eppus Tinienfis.]

2°, 2 sztl. lev.

A tinnini c. róm. kat. püspöknek a magyar országgyűlés székhelyéről, Sopronból kelt felhívása az ágostai és helvét hitvallású karokhoz és rendekhez, amelyben bejelenti, hogy az egyházi unió érdekében értekezletet készít elő s erre őket meghívja. A nyomtatványunk aláírásában csupán keresztnévén szereplő püspök nem más, mint a katolikusok és protestánsok egyesülésének eszméjéért küzdő és ezért a maga korában nevezetes spanyol származású Christophorus de Rojas y Spinola, aki jog szerint a magyar országgyűlés tagja volt (vö. Lexikon für Theologie und Kirche. Hrsrg. v. M. Buchberger. Freiburg i. B. 1930—1938. 9. Bd., 725. hasáb).

A hely és nyomda megjelölése nélkül megjelent kiadvány betűtípusaiból megállapítható, hogy az a bécsi Cosmerovius-nyomdában készült (vö. a következő nyomtatványokkal: Missae in festis propriis ss. patronorum Regni Hungariae, Wien 1674, Matthäus Cosmerovius, továbbá RMK III. 2735 és RMK III. 1794, amely utóbbiban ld. a 189. lapon levő iniciálét). A nyomda ebben az időben Johann Christoph Cosmerovius vezetése alatt állott.

* 10 sor magasságú, levéldíszes iniciále.

(Jelzete: RMK III. 3097a.)

*Nachträge zu den Bänden I—III. der „Régi Magyar Könyvtár“
(Alte Ungarische Bibliothek) von Károly Szabó*

Bibliographisch bisher unbeschriebene alte ungarische Drucke in der Széchényi-Nationalbibliothek

(Vierte Folge)

J. FAZAKAS

Die im Jahrbuch von 1959 begonnenen und seitdem laufend erschienenen Nachträge setzen wir mit der Beschreibung 23 alter ungarischer Drucke fort. Zuerst stellen wir zwei ungarisch gedruckte Kalender aus der Zeit der Rákóczi-Freiheitskriege dar. Die im ganzen Land bekannten und geliebten Leutschauer Kalender konnten wegen der Kriegshandlungen nicht in die westlichen und nordwestlichen Teile des Landes gelangen. Diesen Umstand nutzte der Komáromer Drucker István Töltési aus und besorgte selbst „Leutschauer Kalender“, indem er in Komárom auf die Jahre 1704 und 1705 mit falschem Leutschauer Impressum versehene Kalender herausgab. Inzwischen erhielt auch er das königliche Patent, und seine Kalender erschienen vom nächsten Jahr an bereits unter seinem eigenen Namen und mit Komáromer Impressum. Für die elenden Verhältnisse des XVII. Jahrhunderts ist ein in Nagyszében um das Jahr 1662 erschienenenes deutschsprachiges Heftchen sehr bezeichnend, das mit der türkischen Besetzung und mit der Pestepidemie, die in verschiedenen Teilen des Landes auftrat, im Zusammenhang steht. Nach der Vertreibung der Türken bedeuteten die Plünderungen der aus kaiserlichen Söldnern zusammengestellten Armeen einen neuen schweren Schlag für die Bevölkerung. Ein Zeugnis für solche Gewalttätigkeiten ist ein 1693 in Debrecen herausgegebenes Patent, das von einer Militärbehörde in lateinischer Sprache ausgestellt wurde. Vom wirtschaftsgeschichtlichen Gesichtspunkt ist ein Erlass der Stadt Leutschau aus dem Jahre 1701 bedeutend, welcher die Interessen der Handelszunft in seinen Schutz nimmt.